UKMERGĖ

Giedrė Piličiauskienė,
Gytis Piličiauskas

Utenos gatvė

2007 m. pabaigoje UAB „Ukmergės melioracija“ užsakė archeologinius žvalgomuosius tyrimus Ukmergės senamiestyje (A1959), Utenos gatvėje, į Š nuo Ukmergės piliakalnio, prie vadinamosios „žydų pirties“ griuvėsių (1 pav.). Numatomų rekonstruoti ir išplėsti paviršinių nuotekų valymo įrenginių vietoje buvo iškasta žvalgomoji perkasa ir joje aptiktas intensyvus 1–1,3 m storio XVIII a. kultūrinis sluoksnis (*ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 379–381). KPD tuomet buvo rekomenduota leisti vykdyti statybos darbus tik atlikus išsamius archeologinius tyrinėjimus jų vietoje.

2008 m. balandžio mėnesį archeologiniai kasinėjimai buvo atnaujinti. Pačiame Pirties gatvės R gale, šiuo metu apaugusiame žole, buvo ištirtos 3 perkasos – iš viso 58 m² dydžio plotas (iš viso 70 m² su 2007 m. perkasa) (2 pav.). Iki 70–90 cm gylio žemės paviršiuje buvo griuveningi ir permaišyti sluoksniai su XIX–XX a. radiniais. Giliau, iki 1,4–1,8 m gylyje buvusio įžemio – priemolio, slūgsojo XVIII a. kultūrinio sluoksnio storymė. Kasinėjimų metu surastos 39 monetos padėjo datuoti 3 XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontus (1 ketvirtis, 2–3 ketvirčiai, 4 – ketvirtis) ir ūkinę duobę 1 (XVIII a. vidurys – 3 ketvirtis) (3 pav.).

Apatiniame XVIII a. pradžios kultūrinio sluoksnio horizonte (pilka smėlinga žemė) rasta palyginti nedaug radinių. Smėlio tarpsluoksniai rodo, kad šią vietą pasiekdavo upelio potvyniai, tačiau kažkur netoliese jau buvo miestiečių sodybos – įžemyje aptiktos 2 stulpavietės.

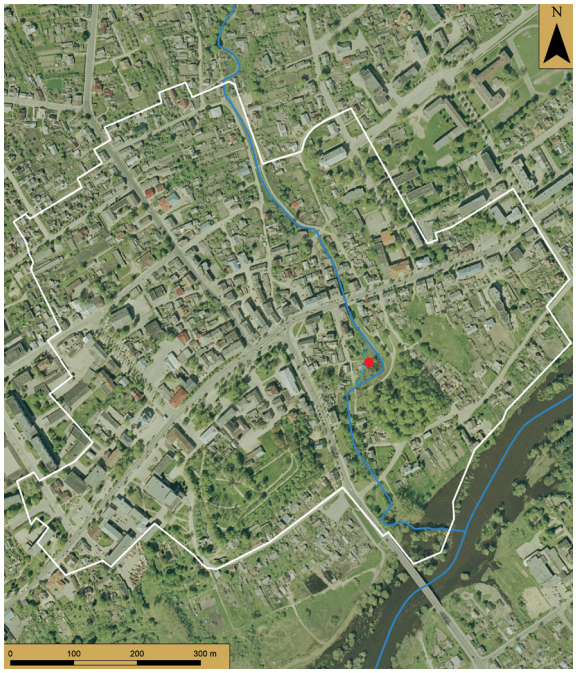
XVIII a. vidurio kultūriniame sluoksnyje (juoda humusinga žemė) gausu radinių. Tarp jų pasitaikė smulkių plokštinių herbinių koklių fragmentų, kurie čia buvo atvežti kartu su šiukšlėmis iš Kęstučio aikštės rajono sklypų. Iš toliau buvo atvežtos ir kelios keramikos degimo metu dėl karbonatinių priemaišų brokuotų indų šukės. XVIII a. viduryje perkasų 2 ir 4 vietoje buvo iškasta ūkinė duobė, galbūt lietaus vandeniui ir srutoms nutekinti. Duobė per keliolika ar keliasdešimt metų užversta buitinėmis ir statybinėmis šiukšlėmis. Sprendžiant iš smulkaus nominalo monetų (18 Lenkijos ir LDK Jono Kazimiero šilingų, Švedijos Karolio XII 1700 m. 5 erės, Rusijos Petro I 172(?) m. poluška, Annos 1739 m. denga, Jelizavetos 1749 m. denga, Lenkijos Augusto III 175(?) m. šilingas ir 1754 m. bei 175(?) grašiai), gėrimams skirtų indų šukių gausos, šiukšlės duobėn galėjo būti piltos iš karčiamos kiemo. Be monetų, buitinės ir statybinės keramikos, buvo rasta apvali švininė kulka, 2 švininių antspaudų dalys, kelios bronzinės sagos, sagtelės, antpirščiai, langų stiklo fragmentai, odinio apavo dalys. Perkasoje 3 buvo rastos vertikalių medinių kuolų apatinės dalys. Sprendžiant iš korodavusių monetų, šiaudų liekanų ir specifinio kvapo, šioje vietoje XVIII a. viduryje buvo tvartas.

XVIII a. 4 ketvirčio horizonte (pilka žemė) radinių gerokai sumažėjo. XVIII–XIX a. sandūroje Pirties gatvės R dalyje, prie Vilkmergėlės upelio buvo pastatytas vienas pirmųjų mūrinių pastatų Ukmergėje, kuris 1870 m. miesto plane vadinamas visuomenine pirtimi (Miškinis A., Ukmergė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, V., 1987, t. 10, pav. 27),

o gyventojų pramintas „žydų pirtimi“. Atrodo, kad tuo pat metu naujojo pastato prieigos buvo užpiltos moliu arba žvyringu priemoliu, vietomis grįstos akmenų grindiniu.

Tyrimų metu XVIII a. susiformavusių sluoksnių storymėje rasta maždaug 1000 buitinės ir statybinės keramikos šukių, kurių daugiausia buvo XVIII a. vidurio horizonte – juodoje žemėje bei ūkinėje duobėje (4 pav.).

Iš buitinės keramikos galima išskirti kelis puodų tipus: puodynes, virimo puodus, keptuves, ąsočius, bokalus, lėkštes, dubenis ir nedidelius puodukus. Maždaug trečdalis visų šukių priklausė puodynėms ir virimo puodams, kurie gaminti į molio masę maišant granito trupinius, dažniausiai 2 mm dydžio ir smulkesnius. Ši keramika archeologų vadinama kaimiškąja arba tradicine krašto. Virimo

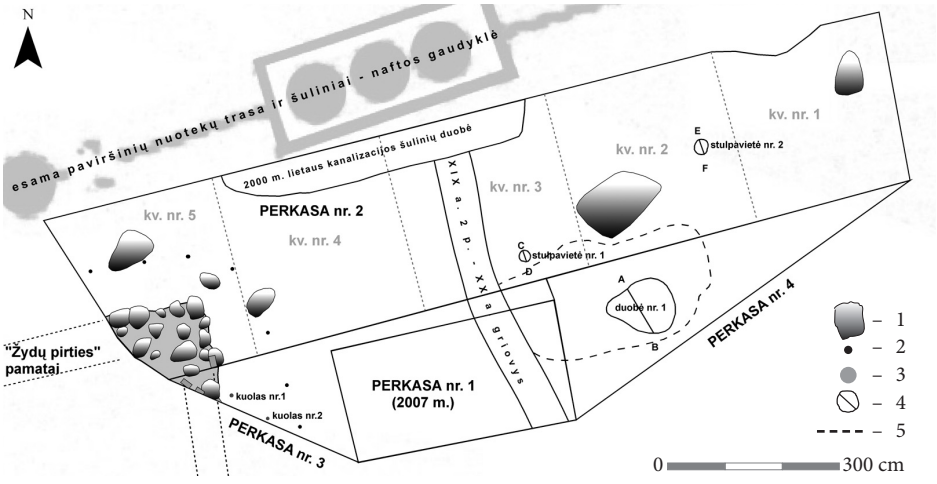

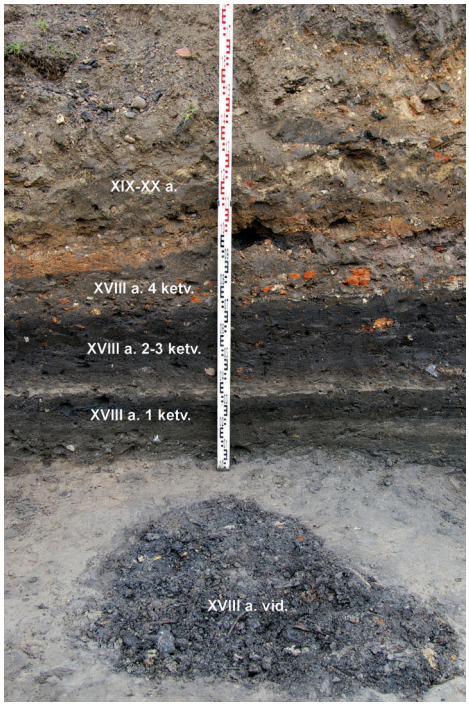
1 pav. Tyrimų vieta ir Ukmergės senamiesčio ribos. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. The excavation site and the boundaries of Ukmergė Old Town.

2 pav. Perkasų planas: 1 – akmuo; 2 – metalinis įžeminimo strypas; 3 – medinis kuolas; 4 – stulpavietė; 5 – duobės 1 kontūras 1,1–1,2 m gylyje. G. Piličiauskienės nuotr.

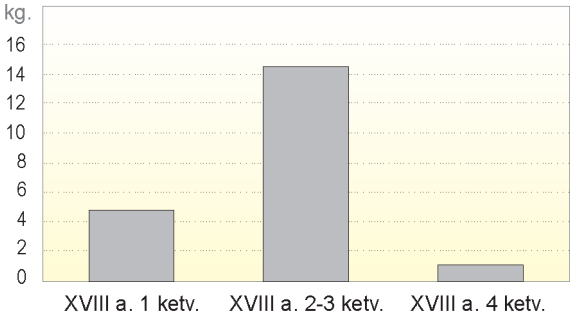
Fig. 2. Plan of the trenches: 1 – a stone; 2 – a metal earthing strip; 3 – a wooden stake; 4 – a posthole; 5 – the contours of pit 1 at a depth of 1,1–1,2 m.

3 pav. Tyrinėtos vietos stratigrafija. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 3. The stratigraphy of the excavation site.

4 pav. Keramikos radinių svoris XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontuose. G. Piličiausko brėž.

Fig. 4. The weight of the ceramic finds in the 18th-century horizons of the cultural layer.

puodai paprastai būdavo 7–10 mm storio sienelėmis, 15–20 cm angomis. Pakraštėlių būta labai įvairių, kas rodo nestandartizuotą tradicinės keramikos gamybą. Šie puodai puošiami retai – bangelėmis, įkartomis, duobutėmis. Pagal gausumą indai po virimo puodų ir puodynių buvo ąsočiai. Šukės lūžis vienalytis, rudas arba rausvas. Ši keramika archeologų vadinama oksidacine glazūruota arba miestelių. Ukmergėje tokia keramika sudarė daugiau nei pusę visų šukių. Be ąsočių, miestelių keramikai galima priskirti lėkštes, bokalus ir mažesnius gėrimui skirtus puodelius, keptuves. Daugumos šių indų vidus padengtas žalsva glazūra. Lėkščių buvo gana daug – jų duženos sudarė 4 % visų šukių. Vos kelios lėkštės buvo ornamentuotos. Šiek tiek mažiau nei lėkščių rasta nedidelių puodelių (3 %). Iš nedidelių puodelių išsiskiria puodukai su ąselėmis (5:1 pav.). Jų šukės paplitusios XVIII a. pradžios ir vidurio kultūriniame sluoksnyje. Neradus mažesnių indų galima spėti, kad karčiamose tokie puodeliai buvo pildomi degtine. Alui gerti naudoti žiesti bokalai su 2 ąsomis. Jų dugnelis maždaug 8 cm skersmens, o sienelės tiesios, nežymiai platėjančios (5:2 pav.). Juodoji keramika sudarė vos kelis procentus – tai kelios dešimtys ąsočių, puodynių ir lėkščių šukių. XVIII a. kultūriniame sluoksnyje (duobėje 1) rasta vos viena smulki fajansinės lėkštės šukelė. Tarp koklių vyravo plokštiniai, keli buvo karniziniai, 1 frizinis. Puodyninių ar dubeninių nerasta visai. Koklių išorė buvo puošta reljefiniais atspaudais, dengta žalia glazūra arba neglazūruota perkasoje. Dauguma plokštinių koklių buvo herbiniai, kartais su raidėmis kampuose. Perkasoje 2 greta koklių pasitaikė lovinės čerpės fragmentas.

2008 m. vykdyti archeologiniai tyrimai Utenos gatvėje (Pirties gatvės R gale) yra pir-

mieji rezultatyvūs archeologiniai kasinėjimai, vykdyti Ukmergės senamiestyje. Ankstesnių žvalgomųjų tyrimų duomenys liudija, kad mieste yra vietų su išlikusiais XIV–XVIII a. sluoksniais, todėl reikia tikėtis, kad išsamūs didelių plotų archeologiniai tyrimai Ukmergėje dar tik prasideda.

Utenos Street

In 2008 an investigation was conducted at the site (a total of 58 m^2) of the reconstruction of the rainwater treatment facility on Utenos Street in Ukmergė (Fig. 1). The corner of a masonry building erected at the turn of the 19th century (the 'Jewish sauna') (Fig. 2), an 18th-century cultural layer about 1 m thick with abundant ceramic (Figs. 4–5), glass, metal, and leather finds, two wooden posts, two postholes, and a mid-18th-century storage pit were discovered in the trenches. The 39 coins found during the excavation helped to date the three 18th-century horizons of the cultural layer (first quarter, second – third quarters, fourth quarter) (Fig. 3). This is the first archaeological investigation conducted in Ukmergė Old Town to yield results.

5 pav. Puodelis (1) ir bokalas (2). XVIII a. I pusė. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 5. A small pot (1) and a tankard (2). First half of the 18th century.

Andra Simniškytė

Pakalnės gatvė

2008 m. Ukmergės senamiesčio P pakraštyje, Pakalnės gatvėje atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai (1 pav.). Čia 250 m ilgio atkarpoje vyko vandentiekio ir buitinių nuotekų tinklų klojimo ir renovavimo darbai. Archeologiniai tyrimai Pakalnės gatvėje vykdyti dviem etapais. Pirmajame etape archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu šalia numatomų įrengti kanalizacijos šulinių buvo iškasta 16 šurfų ištiriant bendrą 60,50 m^2 plotą. Antrajame etape žvalgyta šalia pastatytų šulinių kasamų tranšėjų vietose, kurių bendras ilgis 166 m. Žvalgytas iki 2,3 m gylio 185 m^2 plotas. Iš viso Pakalnės gatvėje 2008 m. archeologiškai ištyrinėta 245,5 m^2.

Pakalnės gatvė yra Ukmergės senamiesčio P dalyje, 200 m į Š nuo Šventosios dešiniojo kranto. Ji iš PR, P ir PV supa Pilies kalną ir jame esantį parką Šventosios kranto aukštumos kyšulyje. Teigiama, jog Pilies kalne XVI–XVII a. stovėjęs Ukmergės dvaras. Į R nuo Pilies kalno, anapus Vilniaus gatvės yra Ukmergės piliakalnis.

Seniausiais Ukmergės miesto istorijos laikais – XIV a. – palei Šventosios upę tarp jos ir piliakalnio bei Pilies kalno ėjusi trasa į Anykščius (į R) ir Deltuvą / Kauną (į V). Sunku pasakyti, ar šis kelias buvęs dabartinės Pakalnės vietoje ir kaip jis buvo vadinamas anksčiau. Pirmą kartą Pakalnės gatvė rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1765 m. Pagal 1765 m. inventorių duomenis Pakalnės gatvėje buvo ne ką mažiau sklypų (10 ar 11) nei Kauno gatvėje